

Неклюдов Владлен Михайлович,
здобувач наукової лабораторії з
проблем протидії злочинності ННІ 1
Національної академії внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Розслідування кримінальних правопорушень є складною соціальною, юридично значимою, пізнавальною діяльністю, якій властивий і організаційний аспект. Під організацією прийнято розуміти процес або сукупність дій, що ведуть до утворення і вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого. Організація і управління – це процес створення структури діяльності, її якісного вдосконалення та підтримання в певному (визначеному) стані.

Розслідування кримінальних правопорушень є процесуальною діяльністю, що представляє систему функцій учасників кримінального провадження. Кожен з учасників розслідування має певний правовий статус, що реалізовується в певних функціях. Функції всіх учасників розслідування розмежовані законом, але не відокремлені, а мають точки перетину. Функціональна структура розслідування відрізняється складністю, взаємозв'язком, взаємозалежністю різних процесуальних дій. Слідчі (розшукові) дії є засобом збирання доказів. Інші процесуальні дії служать, в основному, для управління процесом розслідування, для процесуального оформлення прийнятих рішень у кримінальному провадженні. Крім процесуальних, під час розслідування кримінальних правопорушень реалізуються й дії, які не передбачені кримінальним процесуальним законодавством. Це організаційні дії, заходи з криміналістичного забезпечення (відповідно до техніко-, тактико- і методико-криміналістичної складової), оперативно-розшукові заходи та ін.

На початковому етапі розслідування, в умовах дефіциту часу, за умов інформаційної невизначеності, дії слідчого мають невідкладний характер, відбувається інтенсивний пошук джерел

криміналістично значимої інформації. На наступному етапі розслідування відбувається остаточне встановлення всіх обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України), й зокрема – що стосуються винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форми вини, мотиву і мети вчинення кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК України) [1].

Розслідування як діяльність відбувається у складних умовах. Незважаючи на врахування індивідуальності кожного розслідуваного кримінального правопорушення, засади організації розслідування зберігають цілісність, стійкість, стабільність, тобто мають певну структуру. Структура розслідування кримінальних правопорушень включає такі основні елементи: мета та завдання; дії, які необхідно провести для досягнення завдань; засоби, методи, прийоми діяльності; суб'єкти цих дій. Дії ведуться в певній логічній послідовності, установленій кримінальним процесуальним законодавством, починаючи від отримання інформації про подію кримінального правопорушення і її внесення до ЄРДР, і завершуючи направленням кримінального провадження до суду з обвинувальним актом або відповідно до іншої форми закінчення досудового розслідування. Визначення і конкретизація обставин, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні, вибір засобів збирання доказів, поєднання слідчих (розшукових) та інших дій – творчий процес. Цей процес створення структури розслідування окремого кримінального правопорушення і є його організацією.

Крім структури (основних елементів), розслідування як діяльність має інфраструктуру – систему елементів, які відіграють забезпечувальну, допоміжну роль. Це, насамперед, умови розслідування: інформаційне і науково-методичне забезпечення слідчого, матеріально-технічне оснащення, а також скоординовані дії учасників розслідування, атмосфера готовності до активного вирішення поставлених завдань.

Наприклад, слід вказати про важливість організації судово-експертного забезпечення розслідування за даних умов, про що вказують Ю.М. Чорноус та Т.І. Лелюк. До складної організаційної системи, яка представлена такими суб'єктами як

слідчий (дізнавач, дектеktiv), прокурор належать і суб'єкти, які виконують завдання експертно-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, і безпосередньо – проведення судової експертизи. Тому організацію проведення судової експертизи під час розслідування кримінальних правопорушень можна тлумачити як систему організаційно-розпорядчих дій уповноважених суб'єктів, яка полягає у забезпеченні належного, своєчасного та об'єктивного призначення та проведення судових експертиз, а також отримання висновку експерта, яка здійснюється з метою досягнення завдань кримінального провадження [2, с. 53].

Таким чином, організаційні основи розслідування кримінальних правопорушень існують об'єктивно. Початок відслідковується від моменту конкретизації мети і завдань розслідування, визначення обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні. Їх виокремлення та конкретизація, за браком інформації, має варіаційний характер і здійснюється шляхом побудови та перевірки слідчих версій. Майже одночасно з формулюванням мети і завдань, слідчий визначає характер, кількість, послідовність, терміни проведення слідчих (розшукових) та інших дій, їх виконавців, тобто планує розслідування. Планування як функція управління реалізується у складанні планів, які являють собою систематизацію майбутньої діяльності об'єктів управління. Масштаби, вихідні дані і тимчасові параметри розроблюваних планів відрізняються один від одного, але суть планування залишається незмінною. Планування зазвичай розглядають як початковий етап процесу управління, а здійснюють його на основі прогнозування стану об'єкта управління з урахуванням імовірнісного характеру зовнішніх і внутрішніх впливів на його стан. Основний зміст планування як елемента організації розслідування полягає у визначенні шляхів, засобів і, у загальних рисах, способів досягнення сформованих мети і завдань.

Тому планування розслідування кримінального правопорушення є невід'ємною складовою здійснення справедливого і ефективного кримінального судочинства. Цей процес дозволяє систематизувати інформацію, визначити пріоритетні напрямки розслідування, а також забезпечити

об'єктивне встановлення фактів та формулювання обґрунтованих гіпотез. Наявність чіткої правової бази для планування розслідування кримінальних правопорушень є важливим елементом забезпечення законності і об'єктивності розслідування. Нормативно-правові акти, що регулюють планування розслідування, містять необхідні норми, але у зв'язку із викликами сьогодення потребують постійного удосконалення [3, с. 409].

Зазвичай чіткого поділу між плануванням і організацією немає, і навіть навпаки, вони досить тісно переплітаються, але тим не менш організація логічно впливає з планування, адже охоплює діяльнісний, праксеологічний аспект.

Організаційно-управлінський аспект розслідування полягає в процесуальному керівництві, координації, взаємодії, контролі, обліку всіх дій у розслідуванні, забезпечує здійснення слідчих (розшукових) та інших дій відповідно до кримінального процесуального законодавства і науково-практичних рекомендацій.

Важливою складовою організаційно-управлінського аспекту розслідування за даних умов є процесуальне керівництво прокурором у досудовому розслідуванні. Так, нагляд прокурора у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням запроваджено у КПК України для підвищення результативності кримінального провадження. Шляхом процесуального керівництва діяльністю слідчих підрозділів із початку до завершення розслідування прокурор повинен сприяти високій ефективності використання всіх процесуальних засобів, але, передусім, тих із них, що реалізуються безпосередньо стосовно особи і несуть загрозу обмеження її прав і свобод [4, с. 131].

Координація у процесі організації розслідування виявляється в підтримці слідчим зв'язку з учасниками розслідування, отриманні від них інформації, погодженні та поєднанні всіх дій. У ході розслідування можливі окремі відхилення учасників розслідування від виробленої структури, плану розслідування, а також намічених узгоджених дій. Координація в цьому випадку і полягає в упорядкуванні всіх дій відповідно до цілей розслідування. Здійснюється координація як

шляхом владних приписів слідчого, прокурора як процесуального керівника, так і шляхом узгодження дій.

Взаємодія – інший рівень зв'язку між слідчим, іншими суб'єктами. Результатом взаємодії є узгодженість за місцем, часом, колом осіб і тактичних прийомів здійснення заходів досудового розслідування. Власне термін "взаємодія" означає взаємозв'язок, спільні дії. При взаємодії можлива окрема кооперація функцій (виконання оперативним працівником за дорученням слідчого процесуальних дій, участь слідчого у розшукових заходах та ін.).

Шляхом координації та взаємодії в розслідуванні здійснюється взаємозв'язок працівників різних підрозділів органу чи самостійних організацій, які підпорядковуються різним відомствам.

Таким чином, організація – заснований на кримінальному процесуальному законодавстві процес упорядкування розслідування шляхом визначення та конкретизації його мети і завдань, визначення сил, засобів і планування їх використання, процес створення умов для якісного розслідування та керівництва ним, це, по суті, організація окремого процесу розслідування конкретного кримінального правопорушення. Разом з тим сутність організаційного процесу – створення структури діяльності – виявляється повною мірою у діяльності з розслідування кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-172>.
2. Chornous, Yu., & Leliuk, T. (2023). Organization of forensic examinations in criminal proceedings as a condition for the effectiveness of the investigation of criminal offences. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 13(2), 50-62. <https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/2.2023.50>
3. Крупій А.І., Черноус Ю.М. Правові основи планування розслідування кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №8. С. 407-

410. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/95> ;
http://www.lsej.org.ua/8_2024/97.pdf

4. Лисаченко С.Л. Процесуальне керівництво прокурора досудовим розслідуванням у частині застосування засобів отримання відомостей від особи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2019. Серія ПРАВО. Випуск 55. Том 2. С. 131-135.

Пазюк Євген Сергійович,
здобувач Національної академії
внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТАКТИКИ ЗАХИСТУ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Термін «тактика», запозичений із військової справи, трактують як складову воєнного мистецтва, зокрема теорію та практику підготовки й ведення бою; способи та прийоми, обрані для ведення бою. Зазвичай про тактику йдеться тоді, коли необхідно отримати перемогу над опонентом з використанням «інтелектуальної зброї» [1]. Власне криміналістичну тактику вважають: 1) складовою науки криміналістики; 2) системою наукових положень; 3) сукупністю рекомендацій. Як розділ науки криміналістики криміналістична тактика містить систему наукових положень і розроблених на їх підставі практичних рекомендацій з організації та планування досудового розслідування та судового розгляду, визначення оптимальної лінії поведінки осіб, які здійснюють кримінальне провадження, прийомів проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, спрямованих на встановлення обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, збирання та оцінку доказів [2, с. 374-375].

На думку В.Ю.Шепітька, яку ми також розділяємо, нині завдання криміналістики можна розподілити залежно від теоретико-пізнавальних (розвиток теорії криміналістики) і прикладних проблем (наукові розробки для практики правозастосування). Завдання криміналістики має бути диференційовано відповідно до двох рівнів: 1) завдання,